

К.В. Дегтярьова

**Вищий державний навчальний заклад України «Українська
медична стоматологічна академія», Полтава
РОБОЧИЙ ЗОШИТ З РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ В
СИСТЕМІ НАВЧАЛЬНИХ ЗАСОБІВ**

Статтю присвячено питанню дидактичного забезпечення сучасного заняття з російської мови як іноземної. Як перспективний засіб навчання розглянуто робочий зошит з російської мови як іноземної. Визначено переважні дидактичні й виховні можливості використання робочого зошита. Подано характеристику методично доцільної системи вправ. З'ясовано основні методичні й дидактичні вимоги до структури робочого зошита.

Ключові слова: *дидактичне забезпечення, засоби навчання, робочий зошит, дидактичні принципи, ефективність навчального процесу.*

Данная статья посвящена вопросу дидактического обеспечения современного занятия по русскому языку как иностранному. В качестве перспективного средства обучения рассмотрена рабочая тетрадь по русскому языку как иностранному. Определены преимущественные дидактические и воспитательные возможности применения рабочей тетради. Представлена характеристика методически целесообразной системы упражнений. Выявлены основные методические и дидактические требования к структуре рабочей тетради.

Ключевые слова: *дидактическое обеспечение; средства обучения; рабочая тетрадь; дидактические принципы; эффективность учебного процесса.*

This article deals with a question of didactic maintenance of modern lesson of Russian as a foreign. Workbooks considered as a promising means of teaching. Preferential didactic and educative opportunities of use workbooks in the learning process are allocated. The characteristic of optimal and methodologically

appropriate system of problems presented. The basic methodological and didactic requirements for the structure of workbooks revealed.

Keywords: *didactic maintenance; means of teaching; workbook; didactic principles; effectiveness of the educational process.*

Пріоритетним завданням викладачів мовних кафедр непрофільних (а саме медичних) вищих навчальних закладів є створення умов для засвоєння студентами знань з дисципліни, підготовка їх до подальшого сприйняття навчального матеріалу з інших предметів, розвиток практичної спрямованості навчання, сприяння розвитку клінічного мислення у майбутніх лікарів. Такі завдання особливо важливі у навчанні іноземних студентів-медиків, які здобувають медичну освіту в Україні нерідною мовою. Для глибшого засвоєння студентами-медиками знань з російської мови як іноземної потрібно постійно створювати нові та вдосконалювати існуючі навчальні засоби, упроваджувати в навчальний процес найдосконаліші сучасні форми та методи навчання. Важко уявити собі сучасного викладача, який не використовує у своїй практиці нічого, окрім підручника. Безперечно, педагог, зацікавлений в успішному засвоєнні студентами предмета, постарається максимально використовувати різноманітні засоби, тим самим посиливши доступність і наочність навчального матеріалу. На сьогодні методика викладання російської мови як іноземної виділяє достатньо великий арсенал засобів навчання, що використовуються викладачем на занятті – підручники, посібники, збірники вправ, довідники і словники [4; с. 214]. Серед них останнім часом все більш популярними і перспективними засобами навчання стають робочі зошити як особливий жанр навчальної літератури. Робочий зошит – різновид навчального посібника з друкованою основою, що містить завдання для аудиторної та самостійної роботи в ньому студентів / учнів.

Зауважимо, що контингент іноземних студентів за останній час значно змінився, в медичні, як і в інші, виші України приїжджають студенти з південно-східної та центральної Азії, які мають інший соціокультурний і

освітній досвід. Викладач російської мови як іноземної це зобов'язаний брати до уваги, плануючи свою роботу. Як помічає багато методистів, серед студентів-іноземців спостерігається значний відсоток учнів з синдромами гіперактивності і розсіяної уваги. Цей контингент студентів потребує суто індивідуального підходу [1; с. 55], який можливо вирішити, використовуючи максимально індивідуалізовані засоби навчання, з-поміж яких чільне місце може посідати робочий зошит. Методисти зазначають, що він має цілу низку переваг. Використання робочих зошитів у навчальному процесі сприяє якісному засвоєнню навчального матеріалу; набуттю і закріпленню практичних умінь і навичок; формуванню у студентів навичок самостійної роботи і самоконтролю; розвитку мислення, активізації навчально-пізнавальної діяльності; організації контролю за ходом навчального процесу та ін.

Можна виокремити такі переважні дидактичні можливості робочих зошитів:

- оперативне пред'явлення студентам завдань для виконання вправ, самостійних і контрольних робіт;
- наявність необхідних теоретичних відомостей, рекомендацій і вказівок для виконання вправ, у деяких випадках відповідей до вправ;
- індивідуалізація навчального процесу.

Використання робочих зошитів сприяє раціональній організації навчального часу і навчальної роботи студентів. При обмежених строках навчання важливе значення має оптимальна і методично доцільна система вправ, що становить основу робочого зошита. Система вправ – це така сукупність завдань, що охоплює основний зміст курсу, що вивчається, відповідає програмним і загальнопедагогічним вимогам. При цьому вирішальне значення має етапність завдань, побудована з урахуванням того, що кожна нова вправа спрямована на вироблення нового навичку або закріплення поняття, правила. Така система завдань дозволить найбільш швидко виробляти у студентів необхідні навички. Робочий зошит допомагає

у вирішенні завдання збільшення обсягу самостійних розумових і практичних дій студентів, створення сприятливих умов для формування умінь самостійно аналізувати, робити висновки, обґрунтовувати свої практичні дії. При вирішенні багатьох завдань студенти самостійно вчаться знаходити шляхи вирішення деяких нескладних проблем. Рішення окремих завдань вимагає від студентів самостійного пошуку додаткових матеріалів, тобто процес вирішення завдань може бути і джерелом нових знань.

Для розвитку навичок самоаналізу і самоконтролю робочий зошит передбачає самоперевірку: студенти мають можливість порівняти своє рішення або практичні дії з методичними вказівками щодо їх виконання, наведеними в довідковій частині посібника. Це сприяє розвитку уваги, спостережливості, формуванню розумової пильності, мобілізує пам'ять і бажання безпомилково виконувати завдання, розширюють межі підручників і спонукають вчитися самостійно, із захопленням і навіть з азартом.

У робочому зошиті закладені також і великі виховні можливості. Зразки виконання завдань і хороша графіка дисциплінують студента, виробляють відповідальність і уважність. Студент, працюючи в звичайному зошиті або на окремому аркуші, якщо завдання не виходить і містить безліч виправлень, може його викинути і почати новий. У робочому зошиті таке неприпустимо.

Для того щоб робочий зошит сприяв систематичному формуванню у студентів стійких знань і умінь, його зміст має відповідати методичним і дидактичним вимогам. У структурі та змісті робочого зошита особливо слід відзначити таке:

- варіативність способів побудови наочних зображень;
- зразки виконання завдань;
- використання кольору в рішенні графічних завдань;
- коректність і чіткість формулювань завдань;
- певну структурованість комплекту завдань, що легко переходять від однієї частини посібника до іншої.

Таким чином, робочі зошити при дотриманні необхідних умов їх застосування підвищують ефективність занять і піднімають процес навчання на якісно новий рівень.

Розроблений викладачами кафедри українознавства та гуманітарної підготовки і зреалізований у навчальному процесі посібник з російської мови як іноземної [2] являє собою робочий зошит, в якому автори намагалися вирішити поставлені завдання та максимально використати дидактичні й виховні можливості цього виду навчальних посібників.

Розглянемо структуру посібника детальніше: увесь навчальний матеріал погруповано на 13 тем (розділів) відповідно до змістових модулів, в межах яких виокремлюються блоки, що мають спрямовувати студента на засвоєння системи знань про мову, на формування й удосконалення основних видів компетенцій: мовленнєвої, мовної, комунікативної та культурознавчої, на розвиток грамотного фахового мовлення: усвідомленого, побіжного, осмисленого і виразного читання, правильного висловлювання власних думок в усному і письмовому мовленні. Структуруючи матеріал посібника, ми намагалися дотримуватися таких принципів:

- матеріал до кожної теми розміщувати за принципом: поступово – від простішого до складнішого, спираючись на знання, здобуті студентами на підготовчих факультетах чи на заняттях з російської мови у країнах, де вони навчалися, що дає можливість студентам «не боятися» нового матеріалу, а послідовно вивчати його;

- до кожної теми, вправи вдало добирати таблиці, схеми тощо, які мають не тільки освітній зміст, а й розвивальний характер – такі мисленнєві операції, як спостереження, порівняння, узагальнення.

Отже, у межах кожної теми (розділу) виокремлюються два блоки – «Изучаем язык» і «Слушаем, говорим, читаем, пишем». У першому блоці – «Изучаем язык» – подано матеріали та вправи і завдання в основному для реалізації мовної лінії, спрямовані на формування головно мовної та мовленнєвої компетенції, другий блок передбачає формування винятково

мовленнєвої компетенції з опертям на текстоцентричний принцип. Зауважимо, що навчаючи російської мови як іноземної, викладач активно використовує текст, який є не тільки метою, а й засобом навчання. Основним положенням, покладеним в основу концепції посібника, стало сучасне розуміння навчального тексту як мовної одиниці, і, отже, об'єктом мовної підготовки стає цілісний текст і його комунікативна система. Навчальні тексти, запропоновані для читання і/чи аудіювання, що подаються у другому блоці, названому «Слушаем, говорим, читаем, пишем» відповідно до видів мовленнєвої діяльності, розташованих за частотністю уживання, досить широко спрямування: це тексти соціокультурного спрямування – про систему вищої освіти в Україні, Українську медичну стоматологічну академію тощо, а також навчальні тексти фахового спрямування, дібрані із сучасних підручників і посібників з анатомії, медичної біології та інших курсів, що вивчаються на 1 курсі у медичних вишах України. Робота з текстом включає три види завдань – передтекстові, притекстові й післятекстові. Мета передтекстових завдань полягає у знятті можливих труднощів у читанні тексту, притекстові завдання розраховано на формування комунікативної установки на читання тексту. Післятекстові завдання спрямовано на контроль розуміння тексту, на вміння розбиратися, яким чином зреалізовується комунікативне завдання [3; с. 91].

Оскільки обсяг матеріалів тем досить великий (від 10 до 20 сторінок), автори розділи мовної лінії «Изучаем язык» згрупували в окремі заняття відповідно до навчального плану і робочої навчальної програми. У межах кожного заняття здійснено розподіл на такі навчальні одиниці, як «Внимание, теория!» і практичну частину, які забезпечують чергування викладання теоретичного матеріалу з відповідними вправами на закріплення практичних навичок студентів.

Наш підхід до організації дидактичної системи посібника полягає в тому, що матеріали в середині кожної теми розташовано за єдиним алгоритмом: теорія (дозована в опорній таблиці чи схемі), і практика (3-4

вправи на опанування певною граматичною категорією з обов'язковим домінуванням усних форм роботи. Після цього опрацьовуються матеріали з розвитку мовлення, де актуалізуються набуті знання і реалізуються у мовленнєвій діяльності.

Добір дидактичних матеріалів у посібнику здійснювався за принципом оптимальності: кожна вправа має містити лише доцільний на даному етапі навчання матеріал, завдання формулюється стисло, якщо це необхідно – з додатковим поясненням. Це повинно робити систему навчання чіткою і зрозумілою як для викладача, так і для студента.

У посібнику ми прагнули подати достатньо матеріалу для здійснення ефективної навчальної діяльності студентів (інтерактивні вправи, підказки, яскраві ілюстрації, словники, цікаві тексти); для диференційованого підходу пропонували вправи та запитання, запропонувати тести різних типів. У посібнику подаються завдання для вдосконалення різних видів мовленнєвої діяльності: читання, сприйняття і аналіз висловлювання, його відтворення і продукування, а також удосконалення власного висловлювання. У навчальному посібнику ми намагалися спиратися на інтерактивність, а відтак реалізацію відповідного принципу інтерактивності. У кожному занятті розділів «Изучаем язык» обов'язково є вправи з рубрикою «Работаем в паре» чи «Работаем в микрогруппе», які націлюють викладача і студентів на відповідні форми роботи. У розділах «Слушаем, говорим, читаем, пишем» містяться відповідні вправи рубрик «Обсуждаем», «Играем». У систему завдань включено вправи репродуктивні, конструктивні, аналітичні, пошукові, творчі та інші. Ми намагалися добирати вправи диференційованого характеру (рубрики А, Б, В тощо), що дало б можливість студентів оцінити власні сили, задіяти власні інтереси та спробувати себе у більш складних завданнях, а викладачеві – ефективно організувати навчальну діяльність студентів із різними здібностями і навчальними можливостями. Наявність рубрик «Работаем в паре», «Подсказка», «Знаете ли вы?», «Полминутки для шутки», «Играем» стимулюватимуть пізнавальний інтерес

студентів до вивчення російської мови як фахової через зв'язок навчального матеріалу з сучасністю, життєвим досвідом і потребами студентів.

Цілком усвідомлено намагалися формулювати рубрики, використовуючи дієслівні форми у першій особі – *изучаем, работаем, слушаем, говорим, читаем, пишем, играем* тощо. Вважаємо, що форма першої особи менш імперативна (принаймні, експліцитно), на відміну від другої, і більшою мірою сприятиме формуванню суб'єкт-суб'єктних стосунків на занятті.

Певний досвід роботи свідчить, що робочі зошити є ефективним способом організації навчальної роботи студентів у межах непрофільної навчальної дисципліни суто практичного спрямування як під керівництвом викладача в аудиторний час, так й індивідуально у поза аудиторний.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гейна О. В. Дидактический аппарат рабочей тетради по языку специальности / О. В. Гейна, Н. М. Шилофост // Лінгвокультурний дискурс у парадигмі професійної освіти: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 5 берез. 2015 р. – Киев: КНЕУ, 2015. – С. 259-265.

2. Дегтярёва К.В., Владимирова В.И., Глобина Л. В. Русский язык как иностранный: Рабочая тетрадь для студентов 1 курса: учебное пособие для иностранных студентов высших медицинских учебных заведений III-IV уровня аккредитации / Дегтярёва К.В., Владимирова В.И., Глобина Л. В. – Полтава, 2016. – 186 с.

3. Русский язык как иностранный. Методика обучения русскому языку: учеб.пособие /Г.М. Васильева [и др.]; под ред.И.П. Лысаковой – М.: ВЛАДОС, 2004.

4. Щукин А.Н. Методика преподавания русского языка как иностранного: Учебное пособие для вузов/ А.Н. Щукин. – М.: Высш.шк., 2003. – 334 с.